

ПОВИШАВАНЕ НА МОТИВАЦИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ В МАЛКИ НАСЕЛЕНИ МЕСТА В УКРАИНА ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА ЧУЖДИ ЕЗИЦИ

Олег Александров

Резюме

Настоящата статия представя някои тенденции в образователната политика в Украйна от последните десетилетия като предпоставка за подобряване на езиковите компетентности на младите хора там. Сред предизвикателствата, затрудняващи успешното овладяване на чужд език, е ниската лична мотивация за учене на обучаваните. Споделят се наблюдения и положителен личен опит от участие на автора като доброволец в международен проект *GoCamp*, целящ повишаване на мотивацията за изучаване на английски, немски и френски език в неформална среда в малки населени места в Украйна. За много деца и младежи извънкласните дейности с чуждестранни доброволци по време на летните езикови лагери (проекти, образователни игри, викторини, дискусии, занимания по изкуства и спорт и др.) са първи стъпки към развиване на межкултурна комуникативна компетентност, без която успехът в глобализиращия се свят е трудно постижим.

Ключови думи: мотивация, чуждоезиково обучение, двуезичие, многоезичие, Украйна

Сред най-важните фактори за успешното усвояване на определен чужд език освен професионалната подготовка на преподавателя, образователната среда и качеството на използваната учебна система попада и личната мотивация на обучаваните за изучаване на нов език. За преподавателя причината обучаваните да желаят да научат чужд език е от голямо значение, защото по този начин той може да подбере

Олег Александров – Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград, България

ПОВИШАВАНЕ НА
МОТИВАЦИЯТА НА
УЧЕНИЦИТЕ В МАЛКИ
НАСЕЛЕНИ МЕСТА В
УКРАЙНА ЗА ИЗУЧАВАНЕ
НА ЧУЖДИ ЕЗИЦИ

най-подходящите обучителни методи и форми, както и най-удачната учебна система с оглед на възрастта, потребностите и интересите на учениците, студентите или курсистите, защото „без да се знае къде са корените на мотивацията, как учителите ще могат да ги поливат?“ (Оксфорд & Ширин 1994: 15; *мой превод*). Въпреки че мотивацията представлява ключов фактор за успеха или провала във всяко едно начинание, не само при изучаването на чужди езици, единно и детайлно схващане за същността ѝ и нейните подкомпоненти все още не е налице. Във всеки случай става въпрос за комбинация от положените усилия, от направените опити за постигане на определена цел и личното желание на индивида за осъществяването ѝ.

Общото между повечето опити за дефиниране на мотивацията е осъзнаването на причината, стояща зад извършването на определени дейности. Браун (2000) описва мотивацията като причината или причините, стоящи зад действията или поведението на индивида. Според Парди (1990) мотивацията е това, което окуражава човек да действа по определен начин или да развие склонност към дадено поведение. За Гарднър (1985) мотивацията представлява комбинация от опити плюс желание за постигане на целта научаване на език, придружени от благоприятна нагласа към ученето на език. Както Гарднър, така и Браун разделят мотивацията на два основни вида – интегративна (или вътрешна) и инструментална (или външна) мотивация. Интегративната мотивация се базира на личностно развитие и културно обогатяване, свързва се с радост и удоволствие от самия процес на изучаване на чужд език, а изучаващият го има желание да опознае културата на носителите му или да се впише по-успешно в тяхното общество, владеейки езика на по-високо ниво. Инструменталната мотивация, от друга страна, е обусловена от външни или функционални причини като стремеж към по-високи оценки, успешно полагане на изпити или родителско удовлетворение при подрастващите и изпълняване на академични изисквания, по-добри възможности за образование и кариерно развитие у студентите и възрастните, като

Олег Александров

често границата между вътрешната и външната мотивация за изучаване на език е дифузна.

Мотивацията за учене е сред неотменните педагогически условия за ефективно управление на качеството на образованието на децата и в малките населени места. За повишаване на резултатите от учебния процес трябва да бъдат налице тясно свързаните с мотивацията на всеки ученик прилагане на личностно-индивидуален подход, насърчаване на изследователското обучение, усъвършенстване на метакогнитивни умения и използване на информационни и комуникационни технологии (Цветанова-Чурукова 2014: 121).

Чуждоезиковото обучение в Украйна вчера и днес

Традиционно в държави, в които официалният език е сред най-разпространените в света (английски, испански, френски и др.), мотивацията за изучаване на чужди езици е по-ниска в сравнение с държави, чиито езици не са така популярни в световен мащаб. За носителите на език, говорен в малобройна общност, владенето на поне един чужд език е от съществено значение за успешната професионална и личностна реализация. Невинаги обаче очакваната по-висока мотивация за изучаване на чужд език от страна на членовете на по-малка езикова общност е налице. Вероятно преподавателите по чужди езици в България също биха потвърдили подобна нагласа у част от обучаваните, но обект на настоящия доклад е добра практика, целяща повишаване на мотивацията за изучаване на чужди езици от най-младите в Украйна, и предизвикателствата, произтичащи от езиковата ситуация в страната и образователната политика за преподаване и овладяване на чужди езици.

Според едно проучване за нагласите на украинците към изучаването на чужди езици (Рейтинг Про 2016), 85% от анкетираните посочват английски език като най-важен за личностното и професионалното развитие. Въпреки че едва 15% от респондентите

ПОВИШАВАНЕ НА
МОТИВАЦИЯТА НА
УЧЕНИЦИТЕ В МАЛКИ
НАСЕЛЕНИ МЕСТА В
УКРАЙНА ЗА ИЗУЧАВАНЕ
НА ЧУЖДИ ЕЗИЦИ

считат изучаването на чужди езици за ненужно, а за мнозинството ранното чуждоезиково обучение да е приоритет, повече от половината анкетирани самоопределят познанията си по английски език като начални, а приблизително 10% като добри или много добри. Процентът на владеещите немски и френски на задоволително ниво е още по-нисък. В условията на глобализация преподаването и овладяването на чужди езици се превръща в приоритет за украинската образователна система като най-важна предпоставка за заздравяване на икономическите и политическите взаимовръзки с останалата част от света и за успешния межкултурен диалог.

От 2002 г. чужд език се преподава от втори клас, а от 2012 г. – от първи клас. За десетгодишния период от 1996 г. до 2006 г. броят на учителите по чужд език в началните училища се е увеличил шесткратно (Найдонова 2012: 259). С оглед на етническия състав на населението на Украйна, историческите процеси от близкото минало и образователна ѝ политика може да се заключи, че двуезичието и многоезичието са масово явление – симетричното или асиметричното използване на украински и/или руски в бита от ранна възраст или на малцинствен език успоредно с някой от двата най-говорени езика в страната още от началния етап на средното образование се съпровожда от ранно чуждоезиково обучение по английски език (по-рядко немски, френски или испански) в учебна среда.

През последните няколко години изучаването на чужди езици в Украйна придобива все по-голямо значение. Световната *lingua franca* става задължителен език за определени категории държавни служители. Приблизително 3,8 млн. ученици от I до XI клас в цялата страна изучават английски като първи или втори чужд език в средните училища. Въпреки това, достигането на нивата според Европейската рамка, определени в учебните програми по чужд език на Министерството на образованието и науката в Украйна, невинаги се оказва възможно и далеч не всички младежи в Украйна са в състояние да ползват свобод-

Олег Александров

но английски език за всекидневно и професионално общуване.

Проектът *GoCamp*

През 2016 г. неправителствената организация *Global Office*, целяща всестранна и пълноценна интеграция на Украйна в световната общност, както и подобряване на вътрешната интеграция, започва проект *GoCamp* (ГоуКамп 2016). Проектът цели подобряване на нивото на владеене на чужди езици сред младите украинци, най-вече в по-изолираните малки градове и села, чрез езикови лагери *GoCamp* за повишаване на вътрешната им мотивация за учене със съдействието на чуждестранни помощник-учители от цял свят.

GoCamp е най-голямата доброволческа програма в Източна Европа, която дава възможност на децата в Украйна да учат английски, немски или френски език, премахва негативните стереотипи и културни бариери, възпитава у най-младите украинци активно гражданско съзнание и развива у тях необходимите за ХХІ век умения. Със съвместните усилия на чуждестранните доброволци и местните учители по чужд език деца и младежи от цяла Украйна успяват да преодолеят езиковата бариера и да се отпуснат в общуването с чужденеца доброволец. При кратката двуседмична продължителност на езиковите лагери *GoCamp* не може да се очаква от учениците да покрият следващо ниво от Европейската референтна езикова рамка. Основната задача е затвърждаването на вече натрупаните знания и умения и провокиране на интерес за по-нататъшно изучаване на чуждия език и желание за межкултурен диалог. Освен развиване на езикови умения *GoCamp* се фокусира и върху стимулиране на критическо и творческо мислене, рефлексии върху близкото бъдеще (включително и кариерно ориентиране) и провокиране на интерес към опознаване на света – на чужди близки и по-далечни страни и култури. От друга страна доброволците, често посещаващи Украйна за първи път, имат възможността да придобият ценен опит в общуването си с млади хора и да

ПОВИШАВАНЕ НА
МОТИВАЦИЯТА НА
УЧЕНИЦИТЕ В МАЛКИ
НАСЕЛЕНИ МЕСТА В
УКРАЙНА ЗА ИЗУЧАВАНЕ
НА ЧУЖДИ ЕЗИЦИ

разчупят битоващите стереотипи за бившата съветска република.

Ключови партньори за осъществяването на амбициозния проект са Министерството на образованието и науката на Украйна, Министерството на външните работи, Министерството на младежта и спорта, *AIESEC*, *British Council*, *Goethe-Institut*, *Institut Français*, мобилни оператори, посолства в Украйна на държави от различни континенти и др. От стартирането на езиковите лагери *GoCamp* през 2016 г. до 2019 г. участие са взели над 1300 училища и 1012 доброволци от 72 държави, като по този начин биват обхванати приблизително 160 000 ученици от всички области на Украйна. Целта, която организаторите си поставят за близко бъдеще, е езиковите лагери да ангажират 24% от учащите в Украйна, т.е. около 1 млн. ученици от всички етапи на средното образование.

Как протича подборът на чуждестранни доброволци, организацията на езиковите лагери и самото им провеждане? Чужденците, желаещи да се включат като помощник-учители, трябва да отговарят на няколко условия – да са носители на английски, немски или френски като майчин език или да владеят съответния език на много високо ниво, да не са криминално проявени и да имат желание за работа с деца и младежи. Педагогическият стаж и филологическата подготовка са предимство, но не и задължително условие за участие. След кандидатстване по документи и онлайн интервю одобреният доброволец води активна комуникация с мениджърите на проекта с цел избор на най-подходящото за него училище – според целевия език, възрастта на обучаемите и местоположението на града или селото. Подборът на учебните заведения, имащи интерес да се включат в програмата, се осъществява предварително. Когато доброволецът и мениджърът постигнат съгласие за избор на приемаща образователна институция, се осъществява контакт с местния преподавател по чужд език, за да може да започне навреме планирането на дейностите за периода на провеждане на лагера и разпределението на задачите.

Олег Александров

Преди началото на всеки лагер всички доброволци вземат участие в ориентационен курс, по време на който биват запознати по-детайлно с концепцията на проекта и с някои аспекти от бита и народопсихологията на украинците с цел предотвратяване или намаляване на културния шок. В рамките на три или четири дни доброволците участват в интензивно обучение в предградие на Киев на английски или френски език, провеждано от местни лектори. При преподаване на чужд език в неформална среда се симулира прилагане на различни игри (както навън, така и в класната стая), комбиниращи физическа активност и използване на чужд език; задаване на проектна дейност, целяща развиването на умения за работа в екип и креативното и критично мислене у младите, както и използването по нестандартен начин за учебни цели на новите технологии, които са неотменна част от всекидневието на децата и младежите – най-вече на мобилните устройства и техните приложения.

В зависимост от възрастта и интересите на учениците *GoCamp* предлага няколко тематични кръга като например „*Animal Planet*“ („Планетата на животните“) за най-малките ученици, „*Art and Creativity*“ („Изкуство и творчество“) за прогимназистите, „*Innovation and Entrepreneurial Culture*“ („Иновации и предприемаческа култура“) за гимназистите и „*The School as the Heart of the Community*“ („Училището като сърцето на общността“) за участниците от най-малките населени места. Изборът на най-подходящата за обучаемите програма се прави предварително от местния преподавател. Всички доброволци преминават също така през курс по оказване на първа медицинска помощ и се запознават с механизми за закрила на детето от вредни фактори и различни потенциални опасности. Няколкото натоварени дни за ориентация и предварителна подготовка представляват отлична възможност за доброволците да създадат нови ценни контакти с хора от всички континенти, на различна възраст и с разнообразни интереси и подобно на основната целева група – украинските ученици – да се включат в межкултурния диалог, да разширят светогледа си,

ПОВИШАВАНЕ НА
МОТИВАЦИЯТА НА
УЧЕНИЦИТЕ В МАЛКИ
НАСЕЛЕНИ МЕСТА В
УКРАЙНА ЗА ИЗУЧАВАНЕ
НА ЧУЖДИ ЕЗИЦИ

да се преборят с изградени стереотипи, да упражняват езиковите си умения с носители на езика и не на последно място – да се забавляват смислено.

GoCamp: личен опит

През август 2019 г. за първи път взех участие в *GoCamp* във втората от общо три сесии на програмата за календарната година. Тъй като при първото си пътуване до Украйна исках да посетя културно-исторически забележителности не само в столицата Киев, но и в Лвовска и Тернополска област, както и да упражнявам професията си на учител по немски език, предпочетох да бъда помощник-учител в северозападната част на страната и бях разпределен в село Берез, Ровненска област, в едно от малкото училища, предлагащи изучаване на немски език – *Березька гімназія Смизької селищної ради*. Постоянното население на селото наброява около 400 души, а в гимназията се обучават около 100 ученици от I до IX клас, включително и от съседните селища, в които няма училища.

По време на двуседмичната програма се сблъсках с редица предизвикателства от различно естество. Заради малкия брой обучаеми в училището и силния интерес към летния лагер групата на участниците беше разнородна по състав — от едва шестгодишни първокласници до петнадесетгодишни абитуриенти, завършващи първи гимназиален етап. Предварително определената централна тема „Училището като сърцето на общността“ по мое мнение не провокира така силен интерес сред най-малките участници както у завършващите ученици. При такава голяма разлика във възрастта и съответно в интересите на обучаемите подборът на подходящи за всички дейности създаде известни затруднения. За да може всички да бъдат еднакво ангажирани, с местните колеги се стремяхме в един екип да попадат деца от различни възрастови групи, като по-големите да помагат и напътстват по-малките си съученици. Целевият език също се оказа предизвикателство, тъй като част от випуските изучават немски, но други, по желание на родители-

Олег Александров

те – английски, и всяка една учебна дейност трябваше да се дублира и на двата чужди езика. Друг проблем, с който вероятно голяма част от училищата в провинциална Украйна трябва да се справят, е липсата на достатъчно и нови учебни системи по чужд език в училищните библиотеки. Повечето помагала, които се използват в часовете, са остарели и залагащи основно на граматико-преводния метод, което дава отражение върху слабите комуникативни възможности на учениците. Сблъсках се със задръжки при използването на чужд език не само от страна на децата, но и на учителите по чужд език, които, вероятно заради недостатъчния си опит в комуникацията с чужденци и липса на самоувереност, в притеснението си да не допускат грешки предпочитаха да общуват с учениците си по време на лагера по-често на украински отколкото на целевите езици, а с мен – на руски или руско-украински въпреки незадоволителното ми ниво на владеене.

Всеки доброволец трябва да има предвид силната религиозност на православните украинци и да се съобразява с местните обичаи, традиции и дори суеверия. Ако някой голям църковен празник се падне в работен ден по време на езиковия лагер (в моя случай Преображение Господне), много вероятно е учебните занятия да се провалят, защото почти всички ученици ще бъдат заедно със семействата си и близките си в черквата, за да спазят задължителните обреди. Ако за определен ден старо поверие повелява да не се използват каквито и да било остриета, доброволецът отново трябва да прояви разбиране и да отмени задачите за моделиране и използване на ножици и макетни ножчета и да ги замени с рисуване например.

Най-сериозното предизвикателство пред чуждо-езиковото обучение в малките населени места в Украйна остава негативната нагласа и negliжирането му от страна на родителите. Според една част от тях изучаването на чужди езици цели единствено подготовка за емиграция в икономически по-развити страни. В личен разговор с мен колега от гимназията в Бересподели, че някои от родителите на техни ученици не смятат изучаването на немски и английски за нещо

ПОВИШАВАНЕ НА
МОТИВАЦИЯТА НА
УЧЕНИЦИТЕ В МАЛКИ
НАСЕЛЕНИ МЕСТА В
УКРАЙНА ЗА ИЗУЧАВАНЕ
НА ЧУЖДИ ЕЗИЦИ

добро, защото по този начин децата им стават потенциални гастарбайтери в съседна Полша, ще напуснат родното място и ще изоставят селското стопанство, което до момента им е давало препитание. Оттук следва, че освен с учениците педагогическите специалисти е необходимо да работят и с техните родители, за да ги убедят, че възможността за работа в чужбина не е единственото предимство на владенето на езици и че с добри чуждоезикови умения наследниците им успешно могат да се реализират и в родината си или да ги ползват само за лични нужди, като например за по-широк достъп до информация.

Въпреки немалкото предизвикателства в края на езиковия лагер в село Брег много от очакваните резултати бяха постигнати – обучаемите се отпуснаха при комуникация с чужденец, без да се притесняват от допускане на грешки или негативна оценка, придобиха увереност в натрупаните до момента знания и умения и научиха нови факти за страните от немско-езичното пространство и България, което се надявам да провокира по-нататъшния им интерес за учене на езика и за опознаване на чуждите култури.

През 2020 година, когато лагерите *GoCamp* трябва да се състоят за пети пореден път, цялото човечество е изправено пред ново сериозно изпитание – борбата с пандемията от COVID-19, която за кратко време преобърна цялото ни ежедневие – социалната дистанция с цел забавяне на разпространението на заразата е факт, средните и висшите училища в почти цяла Европа са затворени и обучението се осъществява във виртуалното пространство, свободното движение на хора временно е блокирано, мнозина работят от домовете си вместо от офисите си, а други или са в принудителен отпуск, или са загубили работата си. В това несигурно и тягостно време *GoCamp* не преустановява дейността си. Чуждестранните доброволци имат възможност да провеждат онлайн часове за комуникативни упражнения по предварително определени теми заедно с украинските си колеги. С помощта на различни платформи и социални мрежи като *Zoom*, *Skype*, *Facebook*, *Messenger*, *Discord*, *Google Classroom*, *Microsoft Teams*

Олег Александров

и др. общуването и дори дистанционното обучение стават напълно възможни и в условията на социална дистанция донякъде се преодолява потискащата изолация. Редовните летни лагери се отлагат с няколко месеца и вероятно ще се състоят през есента в началото на новата учебна година с надеждата, че положението ще се стабилизира и че границите ще бъдат отворени както преди. В момента имам удоволствието да работя дистанционно няколко пъти седмично с амбициозна колега и дузина мотивирани гимназисти от *Долишношепитский навчально-виховний комплекс* в карпатското село Долишний Шепит, Чернивецка област, и искрено се надявам през есента да продължим занятията си и в присъствена форма.

Заклучение

Въпреки немалкото предизвикателства в края на езиковите лагери в с. Берек и в с. Долишний шепит много от очакваните резултати бяха постигнати – по време на игрите и изпълнението на творчески задачи обучаваните преодоляха страха си от общуване на чужд език, без да се притесняват от допускане на грешки или негативна оценка, придобиха увереност в натрупаните до момента знания и умения и научиха нови факти за страните от немскоезичното пространство и България, което се надявам да провокира по-нататъшния им интерес за учене на езика и за опознаване на чуждите култури.

За немалка част от учениците общуването с доброволец по време на летните езикови лагери бе първа среща с чужденец и водени от детското си любопитство, непрекъснато задаваха непринудени въпроси за живота на връстниците им зад граница – за организацията на учебния процес, за дневния режим, възможностите за прекарване на свободното време и т.н. Макар и плахо, в последните дни от езиковите лагери децата вече се опитваха да изразяват лично мнение и да оценяват критично както своята собствена работа, така и постиженията на съучениците си. Проектно-базираното обучение и игрите насърчаваха през

ПОВИШАВАНЕ НА
МОТИВАЦИЯТА НА
УЧЕНИЦИТЕ В МАЛКИ
НАСЕЛЕНИ МЕСТА В
УКРАЙНА ЗА ИЗУЧАВАНЕ
НА ЧУЖДИ ЕЗИЦИ

цялото време екипния дух, уменията за планиране на дейностите и поемане на отговорност, както и формирането на меки умения, които ще им бъдат от полза в следващи етапи от тяхното обучение.

Смятам, че проектът GoCamp дава шанс на учениците в Украйна да формират ценни умения, да преодолеят езиковата бариера и да разширят светогледа си, но в същевременно това е и отлична възможност за студенти от филологическите и педагогическите специалности, предлагани в българските висши училища, да практикуват бъдещата си професия на учители по чужд език в мотивираща и приятелска среда, да се включат в межкултурния диалог, да се запознаят със свои колеги от различни континенти и да получат ценни съвети за преподаване на чужд език в неформална среда. Доброволчеството в една недалечна, но сравнително слабо позната у нас страна, новите запознанства и приятелства и преподавателският опит зад граница биха могли да бъдат добра алтернатива на стандартните студентски програми за пътуване и работа на запад за прекарване на летните месеци след края на семестъра.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Браун 2000: Brown, H. D. (2000). *Principles of language learning and teaching*. (4th edition), New York: Addison Wesley Longman.
- Гарднър 1985: Gardner, R. (1985). *Social psychology in second language learning*, London: Edward Arnold.
- ГоуКамп 2016: GoCamp. (2016). [online]. Available from <https://gocamps.com.ua/> [Accessed 21 January 2022].
- ГоуКамп 2020: GoCamp, information for volunteers [online]. Available from: <https://gocamps.com.ua/for-volunteers/24.04.2020>. [Accessed 21 January 2022].
- Найдонова, Л. (2012). Украйна. Проект „Европейско езиково богатство“. В Екстра, Г. & Ягмур, К. (Ред.). *Тенденции в политиките и практиките за*

Олег Александров

- многоезичие в Европа* Кеймбридж: Кеймбридж юнивърсити прес. Британски съвет. 257-264.
- Нараянан 2006: Narayanan, R. (2006). *Motivation variables and second language learning*. Vinayaka Mission Research Foundation University, Kanchipuram, India.
- Оксфорд & Ширин 1994: Oxford, R., & Shearin, J. (1994). Language Learning Motivation: Expanding the theoretical framework. *Modern language journal*, 78(1), 12–28.
- Парди 1990: Pardee, R. L. (1990). *Motivation Theories of Maslow, Herzberg, McGregor and McClelland. A Literature Review of Selected Theories Dealing with Job Satisfaction and Motivation* [online]. Available from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED316767.pdf> 03.05.2020 [Accessed 21 January 2022].
- Рейтинг Про 2016: Rating Pro. (2016). *The attitude of Ukrainians to foreign languages* [online]. Available from: http://ratingpro.org/en/research/doslidzhennya_stavlennya_ukrainsiv_do_inozemnih_mov.html [Accessed 21 January 2022].
- Цветанова-Чурукова, Л. (2014). Фактори за повишаване качеството на обучението в образователните институции. *Образованието и възпитанието в малките населени места*. София: Авангард Прима, 111–123.